

Het werk valt in twee delen uiteen. Het eerste deel is een aanvulling en actualisering van Tom ter Bogts studie *One two three four... Popmuziek, jeugdcultuur en stijl* uit 1997. Het bevat zowel een historisch overzicht van jeugdculturele stijlen in de twintigste eeuw als een aantal invloedrijke theorieën over populaire cultuur. Aan de hand van Adorno (cultuurindustrie), Bourdieu (analyse van smaak en voorkeur) en het Centre for contemporary cultural studies (dat als eerste het fenomeen jeugdcultuur serieus nam) worden in heldere bewoordingen verschillende theoretische invalshoeken op popmuziek en jeugdstijlen gepresenteerd. Het historisch overzicht is daartussen gevlochten. Voor wat betreft de jaren zestig vond ik het wat stereotiep; deze periode overstijgt helaas niet het beeld van een roerig decennium waarin de hippie ideologie overheerste.

Overtuigender is het tweede deel, dat geheel is gewijd aan hedendaagse jeugdculturen. De negen hoofdstukken bevatten veel nieuw materiaal. In de beschrijving van ideeën en praktijken van groepen jongeren ligt de meerwaarde van deze bundeling. Iedere jeugdstijl wordt nauwkeurig ontleed in dress-codes, muziekgenres, een overzicht van de belangrijkste muziekbands en tijdschriften.

Een van de interessantere bijdragen is het hoofdstuk over de raï in Nederland. Niet zozeer omdat hier van een relatief nieuwe jeugdstijl sprake is, maar omdat deze Noord-Afrikaanse cultuur de dominante Angelsaksische invloed prettig aanvult. Voor de betekenis van jeugdcultuur *an sich* maakt dit overigens niet veel uit. Muziek en stijl hebben voor jongeren een universele betekenis: het wij-gevoel, het delen van ervaringen tijdens bijeenkomsten. De vraag naar de betekenis van deze nieuwe en andere buitenlandse muziekimpulsen voor de Nederlandse jeugdcultuur in het algemeen verdient meer onderzoek.

Opvallend is ook het hoofdstuk over christelijke jeugdcultuur, in Nederland een exclusief protestantse aangelegenheid. Bekendste fenomenen zijn wel de EO-jongerendagen of het Flevo totaal festival. Christelijke gabbers, skaters, alto's en normalo's, ook hier zien we een waaier aan subculturen, met als bindmiddel: God is *cool*.

Er zijn tegenwoordig zoveel stijlen dat zelfs doorsnee tot een stijl is verheven. De explosie van jeugdculturen heeft letterlijk van niets iets gemaakt, en van iets, niets. En met de opkomst van internet zijn subculturen nog dynamischer geworden. De bijdrage over *Webgrrlies* (jonge meiden die via e-mail communiceren) maakt dat duidelijk. Stijl evolueert steeds meer in de richting van een dynamisch en geografisch divers netwerk. Dat de *Webgrrlies* daarbij iedere vorm van feministisch wij-denken vreemd is, en dat ze met *girl power* niets ophebben, onderstreept de gedachte dat subculturen ook in toenemende mate van een politiek-maatschappelijke lading worden ontdaan. Een van de conclusies is dan ook dat de stijlkenmerken grotendeels zijn vercommercialiseerd. Jeugdcultuur is heden ten dage, uitzonderingen zoals *hardcore* daargelaten, *big business*. Maar dat is in feite, sinds de opkomst van de jongerencultuur in de jaren zestig, niet anders geweest. De indruk die de huidige jeugdcultuur achterlaat is er een van een ongelooflijk rijk geschakeerde cultuur, een duizelingwekkende *bric à brac* van stijlen, modes en muziekgenres. Voor elk wat wils. En dat geldt eigenlijk ook voor deze studie.

Niek Pas

M. Elands, ed., *Uit Indonesië. De erfenis van de soevereiniteitsoverdracht* (Den Haag: Sdu uitgevers, 2000, 119 blz., f34,90, ISBN 90 12 08954 9); E. Captain, M. Hellevoort, M. van der Klein, ed., *Vertrouwd en vreemd. Ontmoetingen tussen Nederland, Indië' en Indonesië* (Tipje van de sluier XII; Hilversum: Verloren, 2000, 279 blz., f35,-, ISBN 90 6550 622 5); N. Kraan, *Twee blijde boodschappers. Brieven uit Bada van Jacob en Elisabeth Woensdregt, 1916-1928* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2000, 307 blz., f49,50, ISBN 90 239 0688 8); F. van Anrooij,

Groeiend wantrouwen. Onderwijsbeleid in Nederlands-Indië onder gouverneur-generaal D. Fock (1921-1926) (Dissertatie Utrecht 2001; Amsterdam: Thela thesis, 2000, viii + 152 blz., f39,50, ISBN 90 5170 536 0).

Hoewel Indië tot de verbeelding blijft spreken, lijkt de grootste aandacht, zich uitend in een ware *bandjir* aan koloniale literatuur en wetenschappelijke verhandelingen in de jaren tachtig en negentig, wat weg te ebben. Eind december 1999 was het een halve eeuw geleden dat de soevereiniteit over de kolonie werd overgedragen, maar dat feit is nauwelijks herdacht. De reden voor die opvallend geringe belangstelling ligt mogelijk ook in het gegeven dat het politiek niet langer correct is om de datum van 27 december 1949 als begin van een zelfstandig Indonesië te beschouwen. Op straffe van beschuldigd te worden van achterhaalde denkbeelden te koesteren, voelen Nederlandse historici er dan ook weinig voor om de Indonesische opvatting dat 17 augustus 1945 de enig ware geboortedag is van de Indonesische staat, niet na te volgen. Het getuigt van weinig stamina. Zonder afbreuk te doen aan het historisch belang van de 17^e augustus, is het immers volstrekt legitiem de opvatting te handhaven dat vanuit Nederlands perspectief bezien er op de 27^e december 1949 formeel een einde kwam aan de koloniale band. Het een sluit het ander toch niet uit? De historica Petra Groen heeft in haar inleiding op *Uit Indonesië. De erfenis van de soevereiniteitsoverdracht* — een bundel waarin een viertal lezingen is opgenomen die eind 1999 zijn uitgesproken op een klein symposium in het Rijksmuseum over de gevolgen van de overdracht van de soevereiniteit—de worsteling van geschiedkundigen met deze twee data nog eens uiteengezet.

Vier onderwerpen kwamen daar aan bod; de bilaterale relatie na 1949, de positie van de Indië-veteranen, het Nederlands beleid jegens koloniale emigranten en de plaats van de postkoloniale Indische roman in de Nederlandse literatuur. Met kop en schouders steekt de bijdrage van de op het ministerie van buitenlandse zaken werkzame Indonesië-deskundige Joop de Jong uit boven de rest. Wie in een kort bestek een diepdoorwrochte en allesomvattende analyse wenst van 50 jaar post-koloniale betrekkingen tussen Nederland en Indonesië leze zijn artikel. In een superieure stijl en toon maakt De Jong duidelijk hoe moeizaam het onthechttingsproces is verlopen en dat van een normalisatie van de betrekkingen pas sinds het laatste decennium kan worden gesproken. Ook de lezing van de militair historicus Martin Elands over de veteranenproblematiek is gedegen. Hij analyseert hoe zeer de Nederlandse samenleving de gevoelens van de Indië-gangers heeft veronachtzaamd en de betrokkenen decennia lang in eigen kring heeft laten worstelen met hun emotionele problemen. Mede ingegeven door de aandacht voor oorlogstrauma's onder Amerikaanse Vietnam-soldaten is ten lange leste ook in Nederland het inzicht gegroeid dat tegemoet diende te worden gekomen aan de emotionele behoeften van de door zijn Indië-ervaringen voor het leven getekende Nederlandse oorlogsveteraan. De bijdrage van de specialist op het terrein van migranten Wim Willems over het Nederlandse beleid ten aanzien van de komst van uit de koloniën afkomstige rijksgenoten, laat zien dat een lezing niet altijd geschikt is om ook als artikel gepubliceerd te worden. Een grondige redigering was hier op zijn plaats geweest. Willems betoogt dat de komst van Indische Nederlanders niet is doorvertaald in een langetermijnvisie jegens de komst van Surinamers en Antillianen in latere jaren. Hij stelt dat het Nederlandse beleid steeds weer gebaseerd was op ad hoc besluiten en uitsluitend reactief van aard was, waarbij de sociale gevolgen van politieke besluiten zwaar werden onderschat. De bijdrage van de journalist Joop van den Berg tenslotte over de Indische literatuur mag voor kennisgeving worden aangenomen aangezien hij niet meer doet dan samenvatten wat elders over dit onderwerp beter uit de doeken is gedaan.

Stond de koloniale erfenis in *Uit Indonesië* centraal, in de bundel *Vertrouwd en vreemd* vormen zich in en na Indië afspelende interraciale ontmoetingen tussen en met vrouwen het centrale

thema. Het boek is als twaalfde deel verschenen in de reeks 'Tipje van de sluier' dat onder auspiciën van de Vereniging van vrouwengeschiedenis wordt uitgegeven. Het hoofdonderwerp wordt in een aantal subthema's uitgewerkt: familie en liefde, arbeid, missie en zending, politiek en vrouwenbeweging en de periode na 1942. Om te voorkomen dat de artikelen als los zand aan elkaar hangen, is de zowel in koloniale geschiedenis als genderstudies gespecialiseerde historica Elsbeth Locher-Scholten gevraagd tussen de themaclusters telkens een verbindingsstuk te schrijven. Op een kundige en plezierige wijze weet zij de onderwerpen in te bedden in een groter kader, waardoor de gehele bundel aan coherentie en inhoud wint. Ondanks de op zich geslaagde poging tot het aaneenschakelen van de bijdragen, blijft de bundel evenwel iets onevenwichtigs houden. Dit ligt niet zozeer aan de thematiek, maar meer aan de verschillende manieren waarop zij belicht wordt. Met name de paar literaire stukken c. q. persoonlijke impressies/associaties met het hoofdthema ontmoetingen met de 'ander' zijn minder geslaagd. Ze voegen niets toe aan de bundel en hadden beter achterwege kunnen blijven. Gelukkig maken zij slechts een klein deel van het geheel uit. De historische bijdragen zijn stuk voor stuk wél de moeite van het lezen waard. De meeste auteurs (mannen en vrouwen) geven doorgaans nieuwe, boeiende informatie en nodigen als zodanig uit tot verder lezen. Wat mij betreft hadden sommige artikelen dan ook nog wel wat langer gemogen. Wat de opstellen gemeen hebben, is dat zij steeds opnieuw laten zien hoe moeizaam de contacten verliepen tussen de blanke Europese elite en de inheemse gemeenschap met daartussen de ongemakkelijk ingeklemde Indo-Europese groep. Van daadwerkelijk contact was eigenlijk nauwelijks sprake. Door gebrek aan gelijkwaardigheid, wederzijds begrip en respect werd de interraciale kloof nooit echt overbrugd. Non-ontmoeting is dan ook eigenlijk het sleutelwoord van de bundel. Al met al is het boekwerk een geslaagde poging om de kennis over de rol en betekenis van de vrouw in het koloniale bestel op een inzichtelijke en boeiende wijze voor een breed publiek toegankelijk te maken. Zij smaakt naar meer.

Dit laatste is niet het geval met de brieven van het zendelingenechtspaar Woensdregt, uitgegeven onder de titel *Twee blijde boodschappers*. Integendeel, men kan zich zelfs afvragen wat de uitgever ertoe heeft gebracht om de vanuit het onherbergzame leefgebied van de Bada's in Midden-Celebes in de periode 1916-1928 aan het thuisfront in Nederland geschreven brieven te publiceren. De brieven geven geen nieuw inzicht in de complexiteit van de koloniale samenleving of het moet juist zijn dat zij nog eens ten overvloede aantonen hoe ver de Nederlander afstond van de inheemse bevolking en hoe zeer men in gescheiden werelden leefde. De brieven zijn doordrenkt van het blanke superioriteitsgevoel met de zegeningen (en moeilijkheden) van het zendingswerk als overheersende leidraad. Van zelfreflectie op de eigen positie is geen sprake, laat staan van begrip voor de eigenheid van de Bada's. Zij worden slechts als een curiositeit gezien die naar westers beeld dienden te worden omgevormd. Meer dan aapjes kijken en hun gedragingen beschrijven deden de Woensdregts dan ook eigenlijk niet.

De als wetenschappelijk medewerker aan het Algemeen Rijksarchief werkzame Francien van Anrooij heeft ten slotte een proefschrift geschreven over het koloniaal onderwijsbeleid ten tijde van het bewind van de landvoogd in Indië D. Fock (1921-1926). De titel *Groeiend wantrouwen* verwijst naar de tijdens zijn bewind toenemende verwijdering tussen de landregering en de inheemse nationale beweging, daar het gouvernement door een economische recessie gedwongen was te bezuinigen op het paradepaardje van de ethische politiek, het inlandse onderwijs. De dissertatie is bepaald geen meesterwerk. Integendeel, zij houdt zowel qua omvang, stijl als ook inhoudelijk niet over. Van Anrooij heeft haar onderwerp wel heel erg afgebakend. In de beperking toont zich de meester, maar men kan het ook te ver voeren. Door zich strikt te beperken tot het koloniale beleid jegens het inlandse onderwijs doet zij naar mijn idee te veel

afbreuk aan het gevoerde onderwijsbeleid als geheel. Immers, juist in deze periode was bijvoorbeeld schooleducatie ook voor de Indo-Europese gemeenschap van het allergrootste gewicht om zo de concurrentie met de inlander aan te kunnen. Er was sprake van een felle concurrentiestrijd om de aandacht (en het geld) van het gouvernement, maar Van Anrooij rept er met geen woord over.

Haar onderzoek is gedegen en ik geloof ook zeker dat het klopt wat zij schrijft, maar op de een of andere manier mis ik in het boek het bredere verband, de ruimere context. Het is net alsof het onderwerp los staat van de rest van het koloniaal beleid. Ook de wijze waarop Fock is neergezet is een gemiste kans. De gouverneur-generaal komt als persoon van vlees en bloed totaal niet uit de verf. Waarom hem niet veel uitvoeriger geschetst? Een mooi biografisch portret zou niet alleen meer zeggingskracht hebben toegevoegd aan het boek, maar ook het leesplezier hebben verhoogd. Want veel vaart en esprit heeft het niet, maar het is al met al wel nuttige lectuur.

Hans Meijer

A. J. Geurts, *Polders in cultuur gebracht. Ontginning en tijdelijke staatsexploitatie van de IJsselmeerpolders* (Publikaties van het Sociaal historisch centrum voor Flevoland LXXII; Lelystad: De twaalfde provincie, 2000, 336 blz., ISBN 90 72380 68 1).

Het in cultuur brengen van de vier IJsselmeerpolders was ongetwijfeld de meest grootschalige landbouwactiviteit in de Nederlandse geschiedenis. De IJsselmeerpolders vormden gigantische proefvelden voor de introductie van nieuwe landbouwtechnieken en voor experimenten met drainage en grondverbetering. De staat was verantwoordelijk voor dit alles, waarbij het daartoe in het leven geroepen overheidsorgaan, de directie Wieringermeer, later directie Wieringermeer (Noordoostpolderwerken), vanaf 1962 rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP), niet alleen de supervisie had, maar, na de allereerste ontginning van de Wieringermeer, ook alle werkzaamheden in eigen beheer uitvoerde. Daarmee was de staat van 1931 tot 1989 de grootste boer van Nederland.

De historicus André Geurts schreef in opdracht van rijkswaterstaat, de erfopvolger van de RIJP, een studie over de geschiedenis van deze grote staatsboerderij, het 'grootlandbouwbedrijf'. In een wat gedragen stijl laat hij alle activiteiten rond het in cultuur brengen van het nieuwe land de revue passeren. Hij heeft zich daarbij voornamelijk gebaseerd op de vele publicaties van de RIJPen haar voorgangers. Soms levert dat fraaie miniatuurtjes op, zoals de met prachtige foto's geïllustreerde passages over de introductie van de landbouwmechanisatie in de Wieringermeer in de jaren dertig. Maar even vaak leidt een hardnekkig streven naar volledigheid tot weinig spannende paragrafen over organisatorische eigenaardigheden, technieken en gewassen.

Interessant zijn met name de hoofdstukken over de landarbeiders en het personeelsbeleid, waarbij het hoofdstuk over de arbeiders van de 'Landbouwcultuurmaatschappij de Wieringermeer', een door de directie Wieringermeer geëxploiteerd staatsbedrijf, het meest informatief is. Bestudering van het notenapparaat wees uit wat daarvan waarschijnlijk de oorzaak is: alleen de hoofdstukken over het in cultuur brengen van de Wieringermeer zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op archiefonderzoek.

De verzuilde landarbeidersbonden drongen jaar na jaar bij de directie Wieringermeer aan op het afsluiten van een CAO. Deze wilde daar echter niet aan met als belangrijkste argument dat dit de relatie met de pachters, de boeren die zich in de nieuwe polder vestigden na het cultuurrijp